

Telekomunikacije za starega človeka v vzhodnoevropskih državah

S pojmom starost se običajno povezujejo oznake, kot so: omejena gibljivost, zmanjšane senzomotorične sposobnosti, upočasnenost, polimorbidnost. Empirični rezultati (Hojnik, 1989) kažejo, da občutek varnosti pozitivno korelira s fizično mobilnostjo. Manj je človek sposoben obvladati fizično okolje, bolj se počuti ogroženega in bolj depresivne misli ga obdajajo. Star človek, ki postane zaradi fizične oslabelosti manj samostojen, se počuti tudi manj varnega v svojem življenju. Psihična dekompenzacija (depresija in pesimizem v starosti) je najbolj povezana z zdravstvenim stanjem. S slabšanjem le-tega se stopnjujeta fizična izoliranost in deprivacija.

V zadnjih desetih letih pa se zaradi tehničnih novosti spreminjajo možnosti bivanja v domačem okolju v pozni starosti.

Tehnologija za starega človeka ni pojem per se, temveč v tesni povezanosti z značilnostmi staranja in starosti. Graafmans et al (1994) med drugimi navajajo tudi ti dve pomembni vlogi tehnologije v procesu staranja:

1) »Tehnologija ima pomembno vlogo pri preprečevanju in upadanju moči, vzdržljivosti in prožnosti, ki so običajno povezane s staranjem.

2) Drugi pomembni vidik tehnologije pa je kompenziranje zmanjšanih sposobnosti v starosti (npr. preseganje prostorskih ovir s telekomunikacijskimi tehničnimi pripomočki, pripomočki za izboljšanje senzornih in perceptivnih sposobnosti).

Zato je Graafmans (Graafmans, 1992, 1994) l. 1988 v strokovno terminologijo uvedel pojem »gerontehnologija« (gerontechnology), ki vključuje tesno povezanost med gerontologijo kot vedo o staranju in starosti in tehničnim razvojem in poudarja koeksistenco med starejšim individuomom in tehnologijo kot povezano enoto analize. Še več: gerontologija je v tej povezavi na prvem mestu in je izhodišče za razvoj tehničnih novosti za stare ljudi. Gerontehnologija raziskuje tehnične in ergonomske dejavnike, ki opredeljujejo kakovost življenja in sposobnost ostati čim dlje samostojen v domačem okolju (Graafmans, 1992).

Večina tehničnih novosti za individualno uporabo je povezana s fizičnim okoljem.

1) Lahko gre za tehnične pripomočke, ki olajšajo samostojno bivanje v lastnem stanovanju.

2) Že omenjeni pripomočki kot nadomestilo za izboljšanje senzornih in perceptivnih sposobnosti pripomorejo k boljšemu zaznavanju fizičnega prostora.

3) Telekomunikacije premoščajo prostorske in časovne razdalje in odpravljajo oviro fizičnega prostora.

Temeljni namen vseh omenjenih vrst tehničnih pripomočkov pa je izboljšati kakovost samostojnega bivanja v lastnem stanovanju tudi v pozni starosti.

Tehnični razvoj nezadržno napreduje in Baeyens (1992) celo opozarja, da je perspektiva leta 2000 velika potreba po »četrti industrijski revoluciji«, ki bo usmerjena v razvoj tehnologije za najbolj krhko skupino prebivalcev (s tem misli

* Dr. Ida Hojnik Zupanc, docentka na FDV

bolne, invalidne in pomoči potrebne starejše ljudi v četrtem življenjskem obdobju, op. avtorice).

Generacije sprejemajo tehnične novosti, ki so na razpolago v njihovem življenjskem obdobju. Sackmann (1994) je analiziral razvojna obdobja gospodinskih tehničnih pripomočkov v tem stoletju v Nemčiji. Prvo obdobje med 1920. in 1959. letom je imenoval predtehnološka faza, obdobje med 1959. in 1961. letom faza gospodinske revolucije in obdobje med 1961. in 1982. letom fazo splošne razširjenosti gospodinskih tehničnih pripomočkov. To je bilo obdobje, ko so gospodinjstva opremljali z najrazličnejšimi gospodinskimi aparati, ki so olajšali gospodinsko delo, in avtomobili za premoščanje prostorskih razdalj. Obdobje med 1982. in 1992. letom pa Sackmann opredeli kot digitalizacijo gospodinske tehnologije, ki se kaže predvsem v računalniški opremi, digitalnih pripomočkih za kontrolo zdravstvenega stanja (npr. digitalna priprava za merjenje krvnega pritiska, digitalni termometer). Ta faza se nadaljuje proti letu 2000 in čez. Če upoštevamo Baeyensa, bi omenjenim tehničnim razvojnim obdobjem lahko dodali še petega, in sicer od 1992. leta dalje – faza tehničnih pripomočkov in softver programov za ljudi s posebnimi potrebami. V tej skupini so še posebej pomembne telekomunikacije, ki tudi težje mobilnim posameznikom v urbanem in podeželskem okolju omogočajo, da ohranijo stik s svetom.

Raziskave kažejo (Harootyan, 1988), da je okrog 40% stare populacije tako ali drugače ovirane pri vsakdanjih dejavnostih in tehnični pripomočki lahko uspešno nadomeščajo upadanje slušnih, spominskih in motoričnih sposobnosti v funkciji podaljšanja samostojnega bivanja v domačem okolju.

Telekomunikacije v funkciji samostojnosti in povezanosti starega človeka

Prostorska mobilnost s starostjo upada. Zaradi tega je prostor fizična ovira za stare ljudi, prav tako pa tudi za bolne in invalidne osebe, kar lahko vodi do avtonomije z izključevanjem. Le-ta pa se lahko s pomočjo telekomunikacijske tehnologije preoblikuje v avtonomijo s povezovanjem. Telekomunikacijska tehnologija je pomemben posrednik med starim človekom, bolnikom ali invalidom in službami, ki organizirajo in izvajajo socialne in zdravstvene storitve na domu. Zagotavlja občutek varnega bivanja v domačem okolju in povezanost z okoljem predvsem pri tistih, ki živijo sami. Deluje kot preventivni dejavnik pred institucionalizacijo. S pomočjo telekomunikacijske tehnologije se lahko izboljšata tudi učinkovitost in povezanost med ponudniki pomoči na domu.

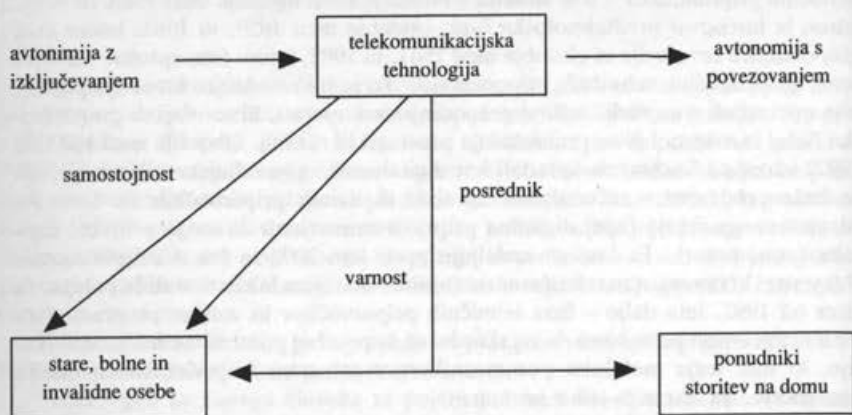
Teoretično izhodišče je shematsko prikazano v sliki 1.

Pomen telefona za samostojno življenje starega človeka

Eno najpreprostejših in najbolj razširjenih sredstev telekomuniciranja je telefon. V starosti se spremenita tako kakovost kot količina komuniciranja. V kakovostnem smislu postanejo komunikacije bolj raznolike, v količinskem smislu pa so okrnjene (številčno je manj telefonskih klicev). Garbe et al (1992) ugotavlja, da so ženske, ki že glede na svojo socialno vlogo v življenju razvijejo boljše komunikacijske in interakcijske vzorce kot moški, tudi v starosti bolj aktivni klicatelji kot pa moški. Običajno je to reverzibilni proces; tisti, ki več kliče, tudi prejme več klicev.

Garbe et al (ibidem) omenja te kakovosti telefonskega komuniciranja: socialni

SLIKA 1: VLOGA TELEKOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE PRI SAMOSTOJNEM BIVANJU STAREGA ČLOVEKA

in emocionalni stik, izmenjava novic, vključevanje v socialno mrežo, reševanje vsakdanjih problemov, občutek varnosti. Ob bolezni je telefon zveza s svetom in je dopolnilo neposrednih stikov. Danes je bolj neobičajno, če telefona ni v stanovanju, kot pa če je, vendar je pri starejših ljudeh v nekaterih okoljih to še vedno redka dobrina. Raziskava Razredna struktura slovenske družbe (v: Hojnik, 1989) ugotavlja, da ima telefon v svojem stanovanju le 41% starejših ljudi, starih 60 let in več, torej manj kot polovica. V raziskavi Home help for the Elderly – A Case of Welfare Mix Innovation Under the Conditions of Pluralizations of the Welfare System (Hojnik-Zupanc, Svetlik, 1993), v katero je bilo zajetih 40 starostnikov v Ljubljani, ki prejemajo kakršno koli organizirano pomoč na domu, je bilo ugotovljeno, da med njimi več kot četrtina nima telefona v stanovanju. Na drugi strani pa Collins (1992) v svoji raziskavi v Veliki Britaniji ugotavlja, da le 3% starostnikov, vključenih v raziskavo, ni imelo telefona.

Telefon pri starem človeku funkcionira kot preventivno sredstvo osamljenosti, predvsem je to dejstvo pomembno pri tistih, ki živijo sami v svojem stanovanju. V prej omenjeni raziskavi (Hojnik-Zupanc, Svetlik, 1993) je bilo ugotovljeno, da stari ljudje pogosteje komunicirajo s svojimi otroki po telefonu kot pa z osebnimi stiki (če ne živijo skupaj).

V nekaterih državah (npr. ZDA, Michigan, Monk, 1988; Nemčija; Garbe et al. 1992) so prostovoljne organizacije razvile posebne programe komuniciranja po telefonu, s katerimi s pozitivno socialno kontrolo bdijo predvsem nad tistimi stariimi ljudmi, ki živijo sami, jim dajejo potrebne informacije, ki so jim sicer težje dostopne, in na ta način tudi zmanjšujejo njihovo osamljenost in strah pred nezgodo. Potreba po teh klicih se zmanjšuje z manjšo samoobvladljivostjo življenja.

Stik po telefonu ni enakovredna zamenjava za neposredni stik, ampak njegovo dopolnilo, ki omogoča predvsem varnost (še posebej za tiste, ki živijo sami). Zagotavlja intimnost na daljavo, vprašanje pa je, ali je le-ta boljša kot neposredni stik.

Brez telefonskega komuniciranja pa ostajajo stari ljudje z nižjim ekonomskim

statusom in tisti v kmečkem okolju, ki nimajo telefona in so običajno potrebni različnih oblik pomoči. Kljub tej slabosti pa je telefon v okviru razpoložljivosti zelo ekonomično in učinkovito sredstvo za dostop do želenih informacij in ljudi. Zato je trend telekomunikacijske distribucije usmerjen v širitev telefonske mreže in čim lažjo dostopnost do telefona za vse kategorije prebivalcev.

Alarmni sistemi kot sredstvo varnega in samostojnega bivanja v domačem okolju

Z »varnostnim alarmnim sistemom« opredeljujemo posebni tehnični pripomoček, ki temelji na telefonskem priključku (Kirschner, 1994). Gre za telekomunikacijski sistem, ki zagotavlja pomoč, kadar je sprožen klic. Ta homogeni telekomunikacijski sistem vključuje alarmni sprožilec, poseben telefonski aparat, komunikacijsko oz. telefonsko omrežje in mrežo pomoči, to je socialno okolje, ki odgovarja na sprožene klice in ki je lahko organizirano na dva načina:

- kot centralna monitorna enota,
- posebni telefon alarmnega sistema avtomatično kliče serijo vnaprej vkodiranih telefonskih števil prijateljev, sosedov, sorodnikov. Če tukaj ni odgovora, na koncu pokliče še nujno medicinsko pomoč (ibidem).

Ta definicija alarmnega sistema ni primerna za vsak tip družbenega okolja. Kot bomo videli kasneje v besedilu, madžarski alarmni sistem temelji na radijski frekvenci, ker je telefon pri starih ljudeh tako redka dobrina, da si najbolj ogroženi tega tehničnega pripomočka ne bi mogli privoščiti. Vendar pa je način njegovega delovanja po definiciji A. Kirschner isti: sproženi klic zagotavlja tudi povratni odziv z osebnim obiskom, kar zahteva nekoliko daljši čas intervencije.

Najpomembnejša funkcija alarmnega sistema je varno bivanje starega človeka, ki živi sam. Brez tega pripomočka bi bila njegova samostojnost ogrožena zaradi zdravstvenih ali starostnih problemov. Ta sistem varovanja starih ljudi, ki živijo sami, je zelo razširjen v skandinavskih državah, Veliki Britaniji, Nemčiji, Kanadi, ZDA, Japonski, Izraelu in Novi Zelandiji. Izkušnje v teh državah kažejo, da ta telefon uporabljajo predvsem ženske med 70. in 80. letom starosti, ki živijo same, imajo bolezni srca in mišičevje in so ogrožene zaradi padcev (Robinson, 1991).¹ Raziskave so tudi pokazale, da bi ta telefon potrebovalo okrog 40% starih ljudi, starejših od 75 let, vendar ga dejansko uporablja v Veliki Britaniji 12% starih ljudi, v Kanadi, Nizozemski in Švedski okrog 3%, v ZDA pa okrog 2% starejših starih ljudi (ibidem). Mnogim starim ljudem pomeni telefon »stik z življenjem« oz. z njim enostavno vzpostavijo stike z znano osebo. Raziskava v Veliki Britaniji je pokazala, da je le okrog 10% uporabnikov uporabilo telefon za klic v sili, medtem ko je bilo največ klicev zgolj socialnodružabne narave (Harbert, 1991). Za starega človeka, ki živi sam in se počuti osamljenega, je pomembno dejstvo, da kadar koli pritisne na rdeči gumb, dobi osebno povratno informacijo. To je v nekem smislu testiranje samega sistema, na drugi strani pa je lahko osamljenost tudi položaj, ki sproži tovrsten klic v sili oz. t. i. »socialni« nujni klic. Ta sistem je pomemben pripomoček tudi za družino, ki skrbi za starejše družinske člane in je s tem razbremenjena redne socialne kontrole, zato so pogosto prav otroci pobudniki tega telefona za svoje starše.

¹ Tudi v Sloveniji in na Češkem je največ uporabnikov alarmnega sistema ženskega spola.

Komisija Evropske unije v Bruslju spodbuja tudi raziskovalne in izobraževalne programe v zahodno- in vzhodnoevropskih državah. Eden od takih programov je tudi COST A5 Ageing and Technology (Staranje in tehnologija), ki vključuje šest tematskih delovnih skupin,² dva projekta,³ mednarodni izobraževalni program iz gerontehtnologije in vzhodnoevropsko mrežo. V slednjo so vključeni trije zelo podobni nacionalni projekti: Slovenija, Češka in Madžarska analizirajo uvedbo alarmnega sistema v svojih državah. Slovenski in češki projekt trajata dve leti, madžarski pa le nekaj mesecev. Vsi pa so razviti do te faze, da je med njimi možna primerjalna analiza podobnosti in različnosti.

Podobnosti med projekti

1. Projekte opazujejo raziskovalci kot socialno inovacijo, ki jo Svetlik (1989) opredeljuje kot proces in končni rezultat. Pri projektih, ki bodo predstavljeni v nadaljevanju, sta pomembna predvsem dva elementa implementacijskega procesa: spodbujevalni ali omejevalni dejavniki okolja, kjer se inovacija odvija, in diseminacija – razširitev inovacije v širše okolje. Predvideni rezultat predstavljene socialne inovacije naj bi bil na eni strani samostojno življenje v domačem okolju, na drugi strani pa večja učinkovitost socialno-zdravstvenih storitev na domu. V nadaljevanju bom skušala primerjalno analizirati slovenski, madžarski in češki model alarmnega sistema glede na omenjene elemente inovacije.

2. Začetna faza implementacijskega procesa je potekala podobno: največ energije je bilo vložene v pridobivanje finančnih sredstev za implementacijo tehnologije, promocijo tehnologije, rekrutiranje uporabnikov in iskanje ustreznega načina, da bo inovacija sprejeta v danem okolju. Pripravljalna faza projekta je bila v vseh treh primerih najtežji korak.

3. Pri vseh treh projektih so bili v ozadju angažirani posamezniki, ki so si osebno prizadevali za realizacijo projekta: v Sloveniji je bila ta oseba direktorica Doma upokojencev Center-Tabor, Poljane, na Češkem si je najbolj prizadeval vodja prostovoljne organizacije Život 90, na Madžarskem pa vodja malteške dobrodelne organizacije, nosilka raziskovalnega projekta in vodja sektorja za socialno politiko na lokalni ravni.

4. Finančna strategija je pri vseh projektih le začasna in zaradi tega je neopredeljen tudi nadaljnji razvoj projektov.

5. Uporabnikov je v primerjavi s podobnimi sistemi v zahodnoevropskih državah relativno malo: Slovenija: 93 uporabnikov, Češka: 190 uporabnikov, Madžarska: 30 uporabnikov. Ti podatki niso presenetljivi glede na neopredeljeno finančno strategijo in neopredeljeno koordinativno vlogo države.

6. Značilnosti uporabnikov so v vseh treh državah zelo podobne.

Večina uporabnikov je žensk, ki živijo same in so stare 70 let ali več. Podatki so zelo podobni za Slovenijo in Češko, medtem ko je na Madžarskem nekoliko več

² Skupine delujejo na naslednjih tematskih področjih: varovanje in tehnologija, delo in staranje, zdravstveni indikatorji, planiranje in tehnologija, socialna integracija, tehnologija, etika in demenca.

³ Omenjena mednarodna raziskovalna projekta potekata na področju mobilnosti v stanovanju (indoor mobility) in mobilnosti zunaj stanovanja (outdoor mobility).

mlajših uporabnikov zaradi večjega deleža invalidskih upokojencev. Podatek, da ima 65 % uporabnikov resne zdravstvene probleme, potrjuje to ugotovitev. V Sloveniji in na Češkem je uporabnikov z resnimi zdravstvenimi težavami manj kot na Madžarskem. Obstajajo razlike v stopnji izobrazbe: več kot petina čeških uporabnikov ima višjo ali visokošolsko izobrazbo, medtem ko je delež le-teh v Sloveniji in na Madžarskem med 15 in 16 odstotki. Nizka izobrazba sedanje starostne populacije je ena od značilnosti vzhodnoevropskih dežel.

TABELA 1: ZNAČILNOSTI UPORABNIKOV ALARMNEGA SISTEMA V SLOVENIJI IN NA ČEŠKEM⁴

Delež uporabnikov v % značilnosti uporabnikov	Slovenija	Češka	Madžarska
starost: 70 let in več	72,0	67,6	61,8
ženske	88,2	75,0	78,6
individualno gospodinj.	71,0	73,0	72,0
resni zdravstveni problemi	54,8 ⁵	49,5	64,6
višja in visoka izobrazba	15,1	21,0	16,1

Različnosti med projekti

1. V Sloveniji in na Češkem se je projekt začel uresničevati v drugi polovici leta 1992, na Madžarskem pa oktobra 1994.

2. Modeli so različno umeščeni v sistem blaginje: V Sloveniji ga vodi in izvaja javni sektor (Dom upokojencev Center, Tabor-Poljane), finančna sredstva pritekajo samo iz javnega sektorja, češki in madžarski model pa sta kombinacija državnega in prostovoljnega sektorja: izvajalec je prostovoljna organizacija (Češka: Život 90, Madžarska: Malteška dobrodelná organizacija), finančna sredstva pa so združena iz javnega in prostovoljnega sektorja.

V vseh treh državah je program podprla tako državna kot lokalna socialna politika. Češki program so podprli tudi različni donatorji, ki jih je poiskala prostovoljna organizacija, Madžarska pa je sredstva za uvajanje alarmnega sistema dobila tudi od Komisije Evropske unije iz Bruslja.

3. V Sloveniji in na Madžarskem poteka program v lokalnem prostoru, na Češkem pa so izkušnje iz Prage sprejeli še nekateri timi v drugih lokalnih prostorih.

4. Zavzetost raziskovalcev: V Sloveniji in na Madžarskem je projekt akcijsko-raziskovalne narave: raziskovalci delujejo kot opazovalci in akterji v odnosu do političnih akterjev in izvajalcev projekta. Na Češkem pa raziskovalec samo spremlja in ovrednoti projekt, v politične odločitve pa v prvi fazi ne posega. Kasneje bo vodja projekta skušala pripraviti brošuro in objaviti članke o rezultatih inovacije in na ta način prepričati člane komiteja za socialno politiko v parlamentu o pomenu te inovacije za samostojnost starega človeka in drugih rizičnih skupin prebivalstva.

5. Glede na značilnosti sedanjih uporabnikov alarmnih sistemov v vseh treh

⁴ Podatki za češke uporabnike so prikazani v: Kasalova H. (1994), podatke za Madžarsko pa je na prošnjo avtorice prispevka pripravila Szeman Z., ki vodi madžarski projekt.

⁵ V Sloveniji smo v to kategorijo uvrstili bolnike po preboleli kapi, bolezni srca in ožilja in insuficienco ledvic. Za Češko ni natančnih podatkov, katere vrste bolezni so opredelili kot resne zdravstvene težave.

državah so potencialne skupine uporabnikov tisti, ki živijo sami in so zdravstveno ogroženi. Rekrutiranje prvih uporabnikov je v Sloveniji in na Madžarskem potekalo v skupini, ki je že pred tem imela katero izmed oblik pomoči na domu. Na Češkem pa je situacija drugačna. Najuspešnejše sredstvo informiranja je bila prireditel »Dnevi seniorjev«, ki je organizirana v velikem praškem parku. Na tej prireditvi je predstavljenih veliko različnih pripomočkov za starejše ljudi, organizirana pa je tudi njihova prodaja. Po vsaki taki prireditvi se je število potencialnih uporabnikov izredno povečalo. »Ustno izročilo« se je izkazalo kot najpomembnejše sredstvo širjenja informacije o alarmnem sistemu.

6. Dostop do storitve: Na Češkem in v Sloveniji obstajajo tehnični pogoji dostopnosti – to je telefonski priključek. Madžarski alarmni sistem pa deluje po radijski frekvenci, zato je dostopen tudi tistim, ki nimajo telefona. Komunikacija je v tem primeru enosmerna – to pomeni, da mora ob sprožitvi klica eden od dežurnih operaterjev oditi k uporabniku, da ugotovi vzrok klica. Najem tehnike je brezplačen.

Najem tehnične opreme je na Madžarskem brezplačen. V Sloveniji uporabniki plačajo najemnino 35 DM mesečno⁶, medtem ko le-ta na Češkem znaša približno 3 DM mesečno. Nekateri češki uporabniki nimajo lastnega telefona, ampak so priključeni na sosedov telefon. V tem primeru ne plačujejo najemnine.

7. Organizacija telekomunikacijskih centrov: V Sloveniji in na Madžarskem telekomunikacijska centra tudi izvajata storitve na domu (gospodinjska pomoč, razvoz kosil, prva pomoč, nega), medtem ko češki center zagotavlja le telekomunikacijske storitve. Slovenski in češki center povezuje različne izvajalce storitev na domu (socialne in zdravstvene službe, prostovoljne organizacije, policijo, gasilsko službo), medtem ko je madžarski center povezan predvsem s svojci in nujno medicinsko pomočjo.

Nadaljnji razvoj alarmnih sistemov v vzhodnoevropskih državah

Vsi opisani programi sočasni, zato imajo negotovo usodo. Skoraj nemogoče je, da bi usahnili, saj je bila začetna naložba v telekomunikacijsko opremo previsoka, pa tudi dosednji podatki kažejo na potrebo po tej storitvi. Kot smo že ugotovili, programi lokalne narave in dolgoročna finančna strategija še niso opredeljena. Kot kaže, je največji napredek na tem področju naredila Češka, kjer se je ta novost razširila že tudi v nekatera druga lokalna okolja. Madžarski projekt poteka še vedno poskusno, saj od njegovega začetka še ni poteklo eno leto. Slovenski projekt pa je trenutno v fazi stagnacije. Situacija je prišla do razpotja. Mreža širjenja telekomunikacijskih centrov ni sprejeta kot državni projekt, kar pomeni, da je globalna diseminacija socialne inovacije v širši slovenski prostor trenutno ustavljena. Glede na situacijo obstajata dve realni možnosti nadaljnega poteka. Prva je ta, da se inovacija ne širi centralistično pod vodstvom države, ampak razpršeno lokalno v tistih okoljih, ki imajo za to najboljše možnosti (razvito mrežo socialno-zdravstvenih storitev na domu, razpoložljiva finančna sredstva) in največji interes (pripravljen strokovni tim, ki bo vodil implementacijski proces). Ta pristop dopušča bolj dinamičen inovacijski proces: sektorsko mešane organizacijske modele, npr. zasebnega in javnega sektorja, večjo fleksibilnost vodenja, bolj inovativno vključitev zastopnika tehnične opreme MKS Elektronski sistemi, večjo

⁶ Večina uporabnikov je samoplačnikov, socialno ogroženim pa najemnino subvencionira država.

fleksibilnost pri iskanju finančnih sredstev in iskanju uporabnikov. Država lahko posega v razvoj mreže z občasnimi finančnimi spodbudami in z vodenjem centralne baze podatkov o storitvah in osnovnih značilnostih uporabnikov alarmnega sistema.

Drugi model pa je ta, da država zagotovi začetno investicijo za implementacijo regijskih telekomunikacijskih centrov, tekoče delovanje centrov pa naj bi zagotovile regijske oz. lokalne politične uprave. Generalni model finančne strategije pa ne pogojuje nujno tudi generaliziranega organizacijskega modela, ki je v fazi implementacije prav tako lahko zelo fleksibilen. Ta model ima zelo dolgo začetno fazo razvoja, kajti država raje spodbuja inovacije na lokalni ravni s hitro vidnimi učinki, ki ne obremenjujejo državnega proračuna, kot pa da bi se obvezala prevzeti breme globalne diseminacije neke novosti.

Največji problem je porazdelitev odgovornosti med državno in lokalno ravni. Vzhodnoevropske države, ki so desetletja usmerjale svoj razvoj s centralnim planiranjem, želijo v obdobju strukturnih sprememb preusmeriti razvoj z državne na lokalno raven, ki pa na to nalogo še ni pripravljen in se v tej situaciji ne znajde najbolje.

Verjetno tudi na Madžarskem in na Češkem lahko pričakujemo neko dolgo-ročno strategijo razvoja. Prednost teh dveh modelov pred slovenskim je v tem, da se je angažirala civilna družba oz. prostovoljne organizacije.⁷ Agilnost, fleksibilnost in odprtost za inovativne programe so dobra deviza neprofitnih- prostovoljnih organizacij, da realizirajo inovativne programe in s pozitivnimi rezultati pridobijo za svoje delo tudi državo. Ta pot je ravno obratna, kot jo zagovarja »welfare mix« teorija sodobnih družb, da je naloga države spodbujanje neprofitnega sektorja. Vzhodnoevropske države iščejo same nove regulacijske mehanizme, kar podaljšuje čas spreminjanja, vendar ne zmanjšuje učinkovitosti rezultatov.

Sklepne ugotovitve

Vse generacije se danes srečujejo s hitrimi tehnološkimi spremembami bolj kot kdaj koli prej (Graafmans, 1994). Starejši, bolni in invalidni ljudje pridobijo s telekomunikacijsko tehnologijo še več kot drugi ljudje: ohranijo socialno interakcijo – povezanost z bivalnim in širšim lokalnim prostorom. S tem ohranjajo tudi osebnostno integriteto. Bolj ko je posameznik vključen v prostor, bolj se potrjuje kot družbeno bitje in krepi svojo individualnost. Star človek s tehnično opremo ohranja samostojnost zunaj institucije, ker z dostopnostjo do stvari in storitev brez fizičnega truda lahko obvladuje svoj ožji in širši bivalni prostor.

Tehnologija sama po sebi je bolj ali manj univerzalno sredstvo, uporabno v različnih družbenih okoljih. Urejanje neke tehnične novosti v določenem socialnokulturnem okolju pa lahko označimo kot socialnotehnično inovacijo, ker gre za kombinacijo tehničnih in organizacijskih sprememb oz. za kombinacijo hardvera

⁷ Češka organizacija Život 90 je nastala leta 1990 in si je zadala poleg raznih drugih dejavnosti razvoj alarmnega sistema kot primarno nalogo. Malteška dobrodelna organizacija pa je na Madžarskem stara šele štiri leta in je v tem času zelo razvila svojo mrežo: v Budimpešti deluje 21 enot, v katerih je zaposlenih 25 strokovnjakov in vključenih 700 prostovoljcev. Največji del njihovega programa je namenjen brezdomcem. Njihov prožen pristop do dela dopušča hitro prilagajanje spremembam in odprtost za inovacije. Zato je tudi alarmni sistem brez večjih ovir postal del njihovega programa, medtem ko ga je javni sektor pred tem zavrnil.

in softvera na eni strani ter orgvera na drugi strani (Qvortrup, 1989).⁸ Inovacija, ki se uveljavi v nekem okolju in se prenese v širši prostor, ima lahko tudi širše socialne posledice.

Če opazujemo širjenje telekomunikacijske tehnologije v vzhodnoevropskih državah, ugotovimo, da gre za pomembno socialnotehnično inovacijo z vidika načina vključenosti tehnologije v socialnokulturni kontekst in sistem blaginje. Težko je primerjati razvoj in širjenje tehničnih novosti v zahodno- in vzhodnoevropskih državah. Kot smo videli tudi v našem primeru, iščejo vzhodnoevropske države sebi lasten način uvajanja socialnih inovacij, ker jih v to prisilijo poznane okoliščine ali pa nepredvidene situacije, kot npr. na Madžarskem, kjer državni izvajalec pomoči na domu ni želel sprejeti izziva uporabe alarmnega sistema, kljub veliko vloženega truda raziskovalke, da bi jih prepričala o tem.

Države v procesu družbenega spreminjanja, ki iščejo novo politično identiteto, oblikujejo tudi nove regulacijske mehanizme na globalni in lokalni ravni za uravnavanje družbenih odnosov. Inovacije lahko v takem kontekstu naletijo na zavrnilne ali spodbudne dejavnike, odvisno od vrste inovacije ter njenih akterjev in sprejemnikov. Izhajajoč iz predstavljenih problemov, je pričakovati daljšo pot razpršitve le-teh v širše okolje, kot primerjalno lahko opazujemo ta proces v zahodnoevropskih državah, kjer je tehnični sistem poznan že desetletje in več in ga je tudi socialna politika že uvrstila v svoj program. Zato lahko širjenje alarmnih sistemov v vzhodnoevropskih državah vrednotimo kot socialnotehnično inovacijo, ker se ob tem vrednotijo tudi »stranski«, vendar ne nepomembni dejavniki, kot npr. učinki zakonskih sprememb, odnosi med ponudniki socialnih in zdravstvenih storitev, organizacijske spremembe v sistemu blaginje, prerazporeditev proračunskih sredstev. Prav to pa je omogočila Komisija Evropske unije s svojim raziskovalnim programom COST A5 Ageing and Technology.

LITERATURA:

BAEYENS, J. (1992), Introduction to and Summary on Home Health Care Technology; v: Bouma H., Gaafmans J. (eds.), Gerontechnology, IOS Press, Amsterdam.

COLLINS, S. C. et al (1992), Elderly People in a New World: Attitudes to Advanced Communication Technologies; v: Bouma H. Graafmans J. (eds.), Gerontechnology, IOS Press, Amsterdam.

GARBE et al (1992), The State of the Art: Telecommunication and the Elderly; v: Bouma H., Graafmans J. (eds.), Gerontechnology, IOS Press, Amsterdam.

GRAAFMANS, J. (1992), Gerontechnology. An Approach to Ageing and Technology as Seen from a Technological Perspective, Themes 1, zbornik prispevkov za COST seminar Ageing and Technology, National Agency for Welfare and Health, Helsinki.

GRAAFMANS et al (1994), Introduction - Gerontechnology: A Sustainable Development, v: Wild C., Kirschner A. (eds.), Safety-alarm Systems, Technical Aids and Smart Homes, Akontes, Knegsel.

HARBERT, W. B. (1991), Community Alarms, Improving the care of the Elderly and Handicapped People, paper presented on the Fourth International Conference -Systed 1991, Barcelona.

HAROOTYAN, R. (1988), Improving Environmental Design Technologies, American Behavioral Scientist, vol. 31, št. 5.

HOJNIK, I. (1989), Samostojnost in povezanost starih ljudi v bivalnem okolju, magistrsko delo, FDV, Ljubljana.
HOJNIK-ZUPANC, I., Svetlik I. (1993), Home Help for the Elderly - A Case of Welfare Mix Innovation Under Conditions of Pluralization of the Welfare System; v: Evers A., Svetlik I. Balancing Pluralism, Aldershot, Avebury.

KASALOVA, H. (1994), A Telephone-based Alarm System in the Life of Elderly Czechs, prispevek na srečanju East European Network v okviru programa COST A5 Ageing and Technology, Budimpešta, 12. december

⁸ Qvortrup (1989) s pojmom orgvera opredeljuje organizacijske vidike kot dodaten proizvod pri uvajanju telekomunikacijske tehnologije v lokalni prostor.

- KIRSCHNER, A. (1994), *Independent Living of the Elderly – How Can Safety Alarm Systems Support It?*, v: Wild C., Kirschner A. (eds.), *Safety-Alarm Systems, Technical Aids and Smart Homes*, Akontes Publishing, Knegsel.
- QVORTRUP (1989), *Use of Computers in Social Work: Social Interests and Organizational Compatibility*, prispevek na strokovnem srečanju »Computers in Social Work, Jeruzalem, 4.–9. november 1989.
- ROBINSON (1991), *Lifeline Services – An Industry Still Deffining Its Own Identity*, Ageing International, junij 1991.
- SACKMANN R. (1994), *Generations, Inter-cohort Differentiation and Technological Change*, prispevek za workshop *Social Integration of Elderly People*, Berlin, 2.–4. junij.
- SVETLIK, I. (1989), *Some Considerations on Social Innovation*, diskusijsko gradivo za projekt »Shifts in the Welfare Mix«, Fiessole (neobjavljeno).

MARJAN HOČEVAR

Do kam segajo evropska transurbana omrežja?

V tekstu bomo obravnavali nekatere temeljne značilnosti novejših interurbanih sprememb in na novo opredeljenih odnosov (razmerij) med evropskimi, tudi slovenskimi mesti. Pomemben dejavnik teh sprememb je slabitev kontrolnih in usmerjevalnih mehanizmov institucij nacionalnih držav na ravni podsistemov. Na eni strani prihaja do avtonomizacije (funkcionalnega osamosvajanja) lokalnih družbenoprostorskih entitet, torej tudi mest, na drugi strani pa se krepijo različne oblike neposrednega povezovanja med njimi. Načelo omrežja kot novejši trend povezovanja evropskih mest omogoča tudi manjšim, perifernim mestom pridobitev nadnacionalnega statusa. Medsebojno učinkovanje avtonomije in povezovanja analiziramo v smislu sploščanja evropske interurbane hierarhije.

Pozornost urbanih sociologov se je v sredini osemdesetih let, ko je subdisciplinarni specializaciji že zmanjkovalo sape, preusmerilo od analiziranja intraurbane rasti in razvoja k fenomenom interurbane prilagodljivosti, predvsem pa vključljivosti mest v nadnacionalne¹ integracije. Na podlagi aktualnih empiričnih preverb več raziskovalcev ugotavlja,² da je nadnacionalni (regionalni, kontinentalni, globalni) status sposobno dosegati vedno več evropskih mest,³ hkrati pa tudi to, da je pridobljeno pozicijo težje kot do zdaj trajno obdržati (Gottman, 1991; Salles, Verot, 1993). Povsem logična posledica globalizacijskega trenda, ki pa sociološko, sama zase ni posebej zanimiva, je povečana tekmovalnost mest po »zaobjemanju« čim širšega nadnacionalnega tako geografskega kot tudi funkcionalnega radia. Raziskovalno utemeljene so predvsem implikacije dolgoročne družbenoteritorialne preobrazbe, ki ta trend uokvirjajo, in mehanizmi, ki ga omogočajo.

¹ Pojem nadnacionalnost uporabljamo namesto pojma internacionalnost (mednarodnost), ker menimo da zadovoljivo razločuje pojave od tistih, ki so vezani na raven države oz. njenih institucij.

² Glej navedbo literature.

³ Nadnacionalni status je definiran s stopnjo medurbanih »prizoričnih« aktivnosti in menjav (transakcij) določenega mesta, preko meja nacionalne države na različnih funkcionalnih področjih, kot so ekonomija, kultura, znanost, diplomacija itd. (prim. Bonneville, 1994).